

Коваленко Т. О.,
*доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри земельного та аграрного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЮРИДИЧНІ ДЕФЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Україна має ряд конкурентних переваг (ємність аграрного ринку, відкриття ринків ЄС для української сільськогосподарської продукції, вигідне географічне знаходження, наявність освічених кадрів та наукових шкіл), які створюють підґрунтя для успішного здійснення інноваційної діяльності у аграрній сфері.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. У аграрній сфері інноваційна діяльність пов'язана із виведенням нових сортів рослин та нових порід тварин, розробкою за впровадженням у сільськогосподарське виробництво нової сільськогосподарської техніки, нових ресурсозберігаючих технологій та методик обробітку ґрунту тощо.

У XXI сторіччі стимулювання інноваційної діяльності у сфері сільськогосподарського виробництва повинно бути одним із пріоритетних напрямків державної аграрної політики, що забезпечить гарантування продовольчої безпеки та зростання експортного потенціалу держави, екологізацію аграрного виробництва та сталий розвиток сільських територій. Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 р. до стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на 2011-2021 роки включено технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу, а також широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони довкілля.

Згідно Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р, створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки є можливим за умови здійснення прикладних наукових та науково-технічних розробок та впровадження їх у наступних сферах: забезпечення вітчизняних сільськогосподарських виробників сучасними селекційними, племінними (генетичними) ресурсами та зростання потенціалу їх експорту; запровадження енергозберігаючих та енергоощадних технологій, а також сучасних систем живлення, відновлення та розвиток систем меліорації; модернізація існуючих ветеринарно-санітарних заводів з утилізації відходів тваринного походження; впровадження енергоощадних технологій глибокої переробки сільськогосподарської продукції у харчовій та переробній промисловості; технічна модернізація сільськогосподарського виробництва через стимулювання зростання рівня виробництва сільськогосподарської техніки та обладнання; зменшення енерговитратності та імпортоенергозалежності в результаті створення умов для впровадження проектів з виробництва та/або використання твердих, рідких видів біопалива та біогазу, а також сировини для них підприємствами агропромислового комплексу.

Водночас, відповідно до індексу інноваційного розвитку, представленого агентством Bloomberg у 2018 році, Україна на 53 місці серед 60 досліджуваних держав. При цьому наша держава виявилася найгіршою за продуктивністю праці (60 місце), що свідчить про низький рівень застосовуваних технологій, та потрапила до трійки аутсайдерів за технологічними можливостями (58 місце) [1].

Одним із негативних факторів, які впливають на активізацію інноваційної діяльності у аграрній сфері, є дефектність аграрного законодавства. Так, ще у 1993 році було прийнято Закон України «Про охорону прав на сорти рослин», який діє зараз у редакції від 17 січня 2002 року. Водночас відповідного закону про охорону прав на породи тварин прийнято не було. В даний час відносини у сфері охорони прав на породи тварин регулюються Главою 42 «Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин»

ЦК України. У 2004 році було прийнято Закон України «Про Загальнодержавну програму селекції у тваринництві на період до 2010 року» від 19 лютого 2004 р., проте на наступні періоди подібну програму не було ні розроблено, ні затверджено.

Істотні юридичні дефекти притаманні законодавству у сфері здійснення селекційної діяльності в рослинності та охороні прав на сорти рослин. Зокрема, в аграрно-правовій науці серед проблем у сфері вітчизняної селекції в рослинництві називають: відсутність можливості отримання матеріальної винагороди (роялті) вітчизняними селекціонерами за результатами практичного використання створеної ними продукції через недосконалість чинного законодавства у сфері використання інтелектуальної власності; відсутність державної підтримки сортів високих репродукцій та їхнього впровадження, технологій підготовки молодих кадрів селекціонерів; незахищеність українських патентів на фоні відсутності коштів для реєстрації таких патентів за кордоном та ін. [2, с. 21]. В економічній літературі звертається увага на істотні колізії між методиками для випробовування нових сортів рослин. Наприклад, Адміністративною радою Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV) розроблено набір загальних принципів для проведення експертизи нових сортів рослин щодо наявності в них певних ознак, а також прийняті конкретні рекомендації щодо порядку випробовування певних сортів рослин. Водночас в Україні не існує національних методик у зазначеній сфері, а методики UPOV не імplementовані в національне законодавство [3, с. 46].

Виявились переважно декларативними нормативно-правові акти програмного характеру, спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності, зокрема у аграрній сфері. Так, заходи, передбачені планом заходів з реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки, що була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 р. № 575, не були реалізовані внаслідок їх несистемності та неврахування необхідності залучення широкого кола заінтересованих сторін – бізнесу, громадянського суспільства, наукової спільноти.

В Україні відсутні ефективні економіко-правові механізми стимулювання інноваційної діяльності у аграрній сфері. Починаючи з

2002 року було зупинено дію, а потім вилучено із Закону України «Про інноваційну діяльність» приписи щодо підтримки інноваційної діяльності. Податковий кодекс України, прийнятий у 2010 році, також не містить положень щодо державної підтримки елементів інноваційної інфраструктури та суб'єктів господарювання, що здійснюють інноваційну діяльність.

Організаційно-правовими формами інноваційної діяльності в аграрній сфері є технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, інноваційні центри, венчурні фірми, консультаційні й аналітичні фірми та ін. Правове регулювання створення та діяльності агротехнопарків забезпечується приписами Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р., відповідно до ст. 1 якого технологічний парк визначається як юридична особа або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції. Агротехнопарк як організаційно-правова форма інноваційної діяльності є найбільш оптимальним для сфери рослинництва, так як постійне оновлення сортового складу районованих сільгоспкультур та наявність широкої мережі селекційних станцій, де можна здійснювати їх апробацію, дозволять досягти стабільно високих показників урожайності. Водночас технопарки в аграрній сфері практично не створюються. В аграрній сфері зареєстровано єдиний технологічний парк – «Агротехнопарк», що був створений на базі Національного університету харчових технологій. В даний час планується створення індустріально-аграрного технопарку імені султана Кабуса бін Саїда у Корецькому районі рівненської області [4], а у 2020 році на території Харківського тракторного заводу почнеться будівництво індустріального і технопарку «Екополіс ХТЗ», у який планується інвестиція у розмірі \$ 1 млрд [5].

Перешкодами для активізації створення технопарків в аграрній сфері насамперед є низька фінансова спроможність більшості сільгоспвиробників – потенційних замовників продукції технопарків, а також відсутність спеціального Закону України, який би ре-

глантував здійснення венчурної діяльності. Так, проект Закону України «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері» (реєстр. № 1082), поданий на розгляд Верховної Ради України 19 листопада 2007 р., у 2011 році було знято з розгляду [6]. Застарілим є затверджене ще у 1996 році Кабінетом Міністрів України Положення про порядок створення та функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів, яке ґрунтується лише на законодавчих актах щодо організаційних форм, притаманних усім суб'єктам підприємництва та їхній спільній діяльності, без класифікації інноваційних структур і виділення їхньої специфіки [7, с. 156].

Отже, мінімізація юридичних дефектів правового регулювання охорони прав на породи тварин та сорти рослин, селекційної діяльності, організаційно-правових форм інноваційної діяльності, державного стимулювання впровадження інноваційних розробок у процес виробництва, переробки, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції є першочерговою умовою активізації інноваційної діяльності у аграрній сфері України.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. №526-р.

2. Курило В. І., Пушкар М. В. До проблеми правової охорони сортів рослин в Україні. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 1. С. 20-25.

3. Майдачевська А. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері охорони прав на сорти рослин як один із напрямків правової інтеграції. *Проблемні питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері охорони прав на сорти рослин: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лист. 2019 р.)*. [Електронний ресурс]. URL: <http://confer.uesr.sops.gov.ua>. С. 44-47.

4. Технопарк у Корецькому районі назвуть на честь султана Оману. [Електронний ресурс]. URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/tehnopark-u-koretskomu-rayoni-nazvut-na-chest-sultana-omanu>.

5. На території ХТЗ в 2020 г. начнется строительство индустриального технопарка. [Електронний ресурс]. URL: [169](https://agri-</p></div><div data-bbox=)

gator.com.ua/2019/11/24/na-terrytoryy-khtz-v-2020-h-nachnetsia-stroytelstvo-yndustrialnoho-tekhnoparka/.

6. Постанова Верховної Ради України «Про зняття з розгляду деяких законопроектів та проектів інших актів» від 07.11.2011 р. №3607-VI.

7. *Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи* / Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. та ін. К.: ННЦ «ІАЕ». 2014. 514 с.

Ковальчук Т. Г.,
*завідувач кафедри екологічного права
Інституту права Київського національно-
го університету імені Тараса Шевченка*

ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

1. В науці агроекології поняття агросфера розкривається як частина біосфери, яку складають культурні рослини, свійські тварини, оброблений під сільськогосподарські культури, ґрунт і пов'язані з ним організми (бур'яни, комахи, гриби, мікроорганізми, віруси тощо). До неї входять також луки, пасовища, сільські поселення. Вона містить усі типи агроландшафтів, агробіоценозів і агроecosystem. Агросфера створена і існує завдяки розуму і діяльності людини [1, 34]. В спеціальній юридичній літературі агросфера розглядається як складна аграрно-правова категорія, яка лежить в основі предмета аграрного права і включає наступні елементи: а) об'єкти аграрних правовідносин (культурні рослини, сільськогосподарські тварини, оброблений ґрунт під сільськогосподарські культури); б) певне коло їх суб'єктів – сільське населення в особі фізичних осіб, які можуть працювати у сільськогосподарських підприємствах за трудовим договором , бути членами та учасниками таких підприємств або займатися веденням особистого селянського господарства; в) сферу реалізації аграрних прав і обов'язків, а ,